

Sint-Denijs-Westrem - Kortrijksesteenweg Zone 4 - Fase 2:
Archeologisch vooronderzoek van 17 november tot 5 december 2008
(stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)

Liesbeth MESSIAEN & Kristof KEPPENS

Voorwoord

In dit rapport worden de resultaten van de preventieve archeologische prospectie voorgesteld die plaatsvond tussen 17 november en 5 december 2008 langs de Kortrijksesteenweg 1100-1104 te Sint-Denijs-Westrem. Aanleiding is de aanleg van een kantoortoren. Reeds in september en oktober werden de aanpalende percelen in een eerste fase vlakdekkend opgegraven.

Onze dank gaat uit naar de verschillende personen die hebben bijgedragen tot dit onderzoek. Bouwheer Stasimo NV, en meer bepaald coördinator Anja Tackaert, maakte dit onderzoek mogelijk. Het afgraven gebeurde door de firma Claeys René NV met kraanman Geert Claeys en het opmeten door landmeter Koen De Roeck van Landmetersbureau Teugels.

Johan Hoorne en Marie-Christine Laleman van de Dienst Stadsarcheologie Gent worden bedankt voor de begeleiding en ondersteuning, en Eva Roels van het Ename Expertise Centrum vzw voor het regelen van de praktische aspecten.

Inhoud

Voorwoord	3
1. Inleiding	7
2. Aanleiding van het onderzoek	7
3. Ligging	8
4. Historiek van het onderzoek	8
5. Tijds kader	9
6. Methodologie	10
7. Resultaten	11
8. Conclusies en aanbevelingen	14
9. Bibliografie	15

1. Inleiding

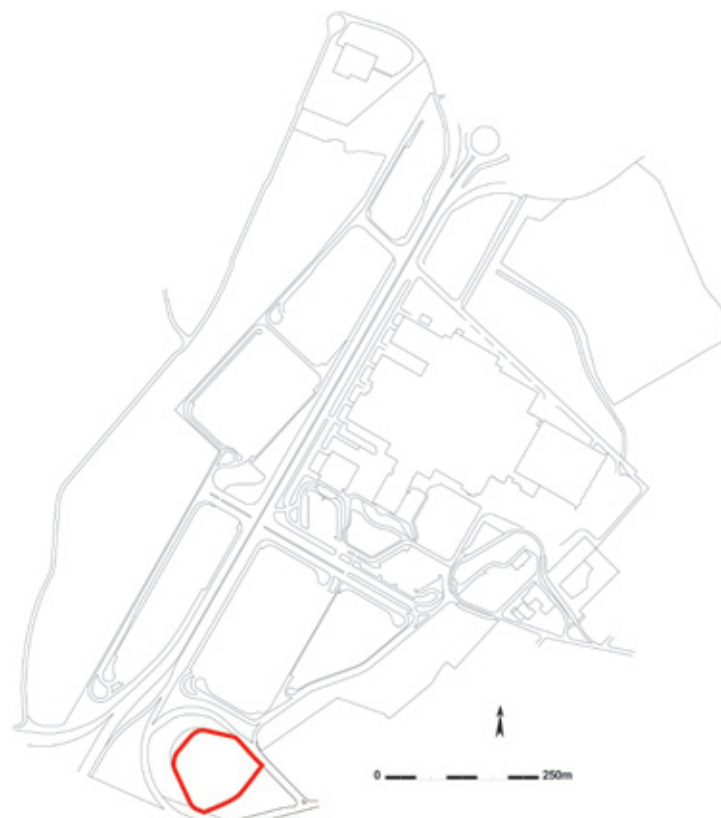
Van 17 november en 5 december 2008 vond in Sint-Denijs-Westrem op zone 4 langs de Kortrijksesteenweg 1100-1104, in de nabijheid van Flanders Expo, een archeologisch vooronderzoek plaats. Door de aanleg van een kantoortoren werden de terrein direct bedreigd. Reeds in september en oktober werden de aanpalende percelen in een eerste fase vlakdekkend opgegraven na een proefsleuvencampagne.

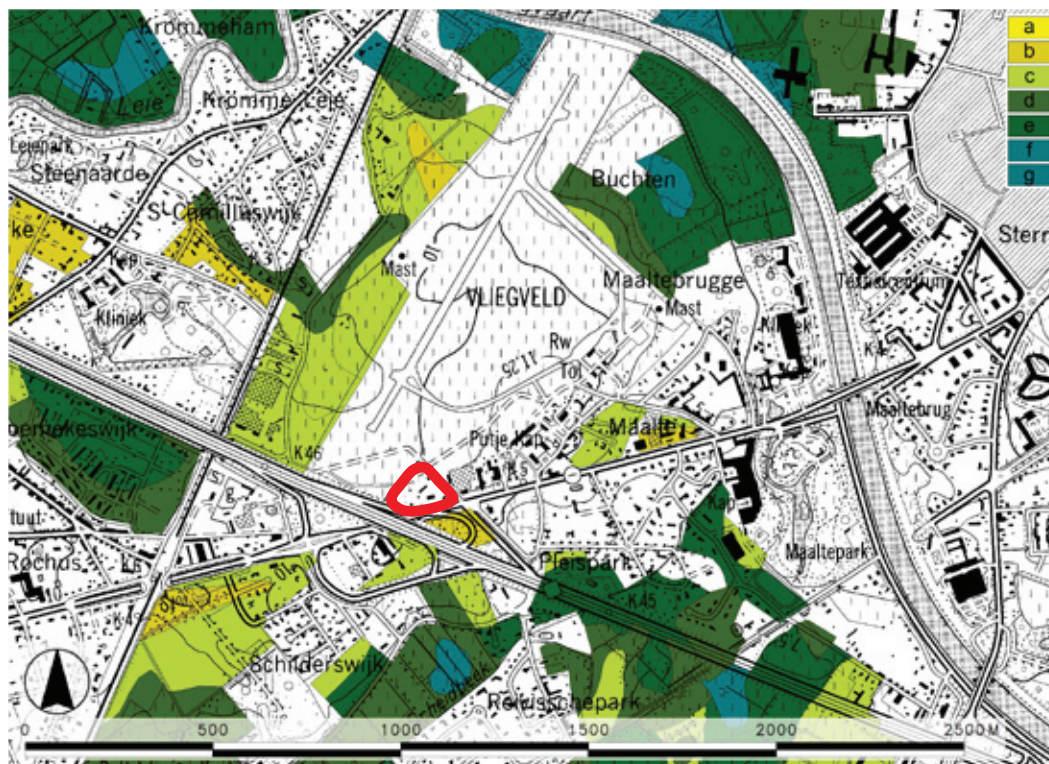
Het doel van het rapport is om in een aantal hoofdstukken het verloop van het onderzoek toe te lichten. Eerst wordt de aanleiding, de ligging en de historiek van het onderzoek verklaard. Vervolgens worden het tijds kader, de methodiek, de resultaten en ten slotte de conclusies en aanbevelingen besproken. Als bijlage worden digitaal de grondplannen en het archief meegegeven.

2. Aanleiding van het onderzoek

Door de aanleg van een kantoortoren werden enkele terreinen direct bedreigd. Een deel van de terreinen was ten tijde van de opstart van het archeologische project niet toegankelijk, waardoor beslist werd het onderzoek op te splitsen in 2 fases. De eerste fase van dit onderzoek vond reeds plaats in juli 2008, met een archeologisch proefsleuvenonderzoek (MESSIAEN & DE DONCKER 2008) en daarop volgend een vlakdekkende opgraving van circa 0,3ha in september en oktober 2008 (MESSIAEN *et al.* 2008). Dit rapport handelt over het vooronderzoek van de tweede fase. De bouwheer Stasimo NV stond in voor de kosten van het archeologisch onderzoek wat zowel terreinwerk als de basisverwerking omvatte.

Figuur 1: De ruime omgeving van Flanders Expo met in het rood aangeduid zone 4

Figuur 2: Situering op een uittreksel van de topografische kaart met daarop de bodemkaart

3. Ligging

Het perceel bevindt zich langs de Kortrijksesteenweg in de deelgemeente Sint-Denijs-Westrem van de stad Gent (Provincie Oost-Vlaanderen). De terreinen liggen ten noorden van de Kortrijksesteenweg, ter hoogte van de nummers 1100-1104, ten zuiden van de Ikea-vestiging, en tussen de op- en afrit van de E-40. Het onderzoeksterrein situeert zich op het perceel 396m² van sectie D, afdeling 25 en bedraagt 0,55ha.

Bodemkundig is het terrein gekarteerd als OB of verstoord. Dit valt vermoedelijk te verklaren door de aanwezigheid van het voormalige vliegveld vanaf WO I. De omliggende bodems zijn echter zandgronden. De onderzochte zone ligt op de top van een zandige opduiking met een hoogte rond 10m taw.

4. Historiek van het onderzoek

De gronden rond Flanders Expo zijn reeds sinds de jaren 1980 onderwerp geweest van archeologisch onderzoek, toen van het voormalige vliegveld beurshallen en parkeerterreinen werden gemaakt. Er werden sporen aangetroffen van een nederzetting uit de metaaltijden, een nederzetting en grafveld uit de Romeinse periode, en een nederzetting uit de volle middeleeuwen (BOURGEOIS & BAUTERS 1992; VERMEULEN 1992).

Vanaf 2007 werd het ruime gebied rond Flanders Expo opnieuw ontwikkeld in het kader het project 'The Loop'. Ondertussen werden reeds 5 zones onderworpen aan proefsleuvenonderzoek, opgraving en/of wegkofferbegeleiding (BARTHOLOMIEUX *et al.* 2007; HOORNE *et al.* 2008a; HOORNE *et al.* 2008b; HOORNE *et al.* 2008c; HOORNE *et al.* 2008d; HOORNE *et al.* 2008e; HOORNE *et al.* 2008f; MESSIAEN & BARTHOLOMIEUX 2008; MESSIAEN *et al.* 2008; MESSIAEN & DE DONCKER 2008). Een synthese van de verworven gegevens maakt het opvallend grote potentieel van de site duidelijk.

De voorlopig oudste vondsten zijn drie mogelijke grafcontexten uit het finaal-neolithicum op zone 1. Op zone 2 werden nederzettingssporen ontdekt die uit de vroege tot midden bronstijd stammen. Uit de midden bronstijd stamt een grafcirkel, aangetroffen op zone 3. Daaropvolgend werden uit de late-bronstijd enkele geïsoleerde kuilen opgegraven op zone 2. Uit de ijzertijd stammen een groot aantal nederzettingssporen. Deze komen vooral voor op zone 1 en 4, maar werden ook sporadisch aangetroffen op zones 2, 3 en 5. Uit de Romeinse periode stammen drie erven op zone 1, enkele verspreide nederzettingssporen op zone 2 en 3, en brandrestengraven op zone 3 en 4. Sporen uit de vroege middeleeuwen zijn er op zone 2, en op zone 3 werden sporen uit de volle middeleeuwen aangetroffen, waaronder een windmolen. Verspreid over het hele terrein werden recentere resten aangetroffen die wellicht te maken hebben met het verleden als militair vliegveld.

De oudste sporen aangetroffen tijdens de opgraving van de eerste fase van zone 4 dateren uit de metaaltijden, vermoedelijk uit de ijzertijd. Het betreft een groot aantal nederzettingssporen. Zo werden enkele greppels vastgesteld, naast de restanten van 2 mogelijke hoofdgebouwen. Het ene is een gebouw met afgeronde zijde, die niet in zijn volledigheid bewaard lijkt. Het 2de is mogelijk een gebouw met wandgreppels. Dit gebouw is ernstig verstoord. Een 10-palig gebouwtje met kuil in het midden kon eveneens worden herkend. Daarnaast werden ook de resten van 11 spiekers en talrijke paalsporen die niet meteen aan een structuur konden worden toegewezen aangetroffen. Tenslotte werden ook een aantal kuilen onderzocht, waarvan er enkele mogelijk als voorraadkuilen geïnterpreteerd kunnen worden. Bijna alle structuren kennen een gelijkaardige oriëntatie en er lijkt dan ook sprake te zijn van een ruimtelijke indeling van deze site, mogelijk op basis van de greppeltjes. Of het hier één of meerdere fases van ijzertijdbewoning betreft, viel niet uit te maken. Uit de Romeinse periode werden 4 brandrestengraven aangetroffen. Uit recentere periodes stammen een groot aantal sporen, waaronder een kuil, een wegtracé en 2 mogelijke loopgraven.

De synthese van al deze vondsten op Flanders Expo toont aan dat dit gebied erg in trek was tijdens verschillende periodes van het verleden. Opvallend is dat op een paar periodes na een vrijwel volledig diachroon beeld ontstaat als de verschillende resultaten worden samengevoegd, wat op zich al een vrij uitzonderlijk gegeven is voor de Vlaamse archeologie.

5. Tijds kader

Op maandag 17 november werd gestart met het proefsleuvenonderzoek. Hiervoor werd een team van 2 projectarcheologen, Liesbeth Messiaen en Kristof Keppens, ingeschakeld in dienst van het Ename Expertise centrum vzw en in opdracht van Stasimo NV. De archeologen werden wetenschappelijk begeleid door Johan Hoorne.

De prospectie ving aan op 17 november, maar omdat het terrein door de aanwezigheid van een grote dump nog niet voldoende toegankelijk was, kon slechts een deeltje onderzocht worden. Op 24 november werd een tweede maal gestart, maar kon nog altijd niet verder opgeschoten worden. Op woensdag 3 december werd een derde poging ondernomen. De proefsleuven konden die dag grotendeels getrokken worden, en werden op 5 december volledig afgewerkt. De verwerking had plaats op 8 en 9 december. Tijdens de verwerking konden de archeologen gebruik maken van de lokalen en faciliteiten van De Zwarte Doos van de Dienst Stadsarcheologie van Gent.

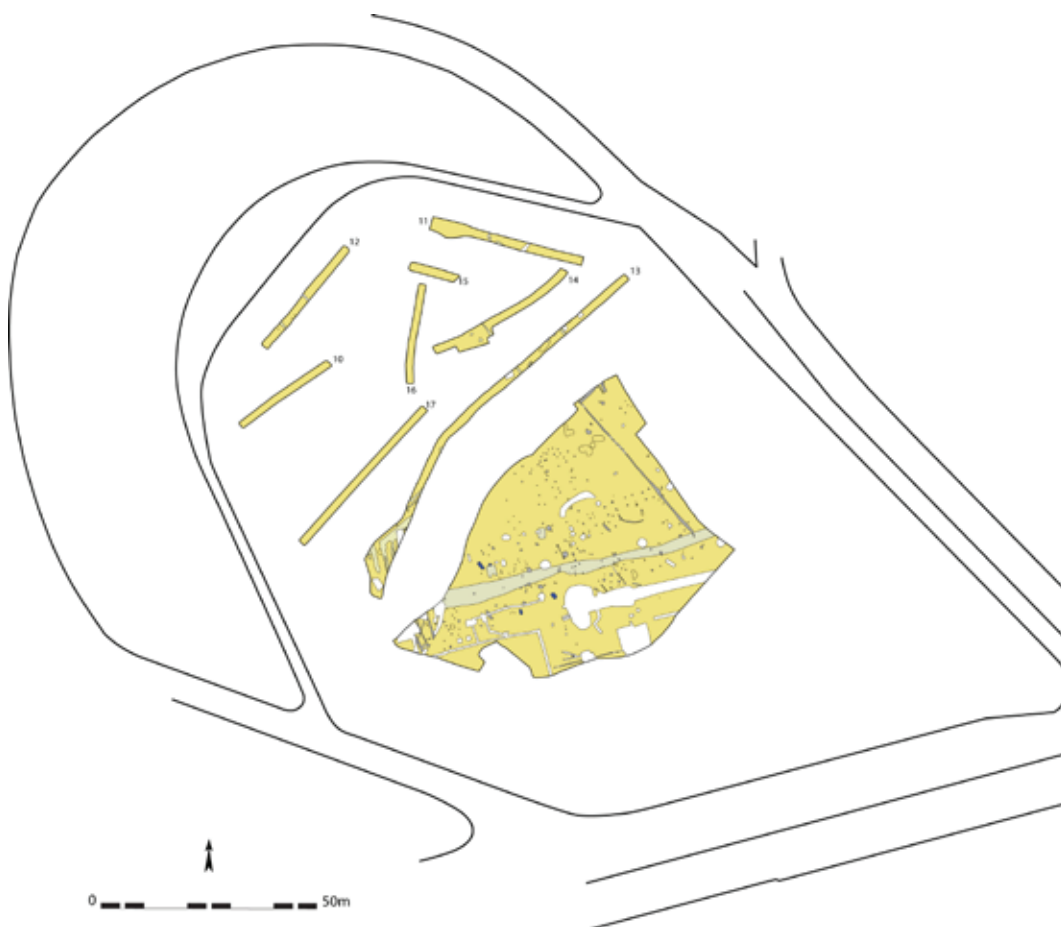
6. Methodologie

Het prospectieonderzoek werd uitgevoerd door middel van proefsleuven. Deze, 8 in totaal, waren gemiddeld 2m breed (van 1,80 tot 2,5m). Op plaatsen waar de aard of datering van deze sporen niet geheel duidelijk waren, werd de sleuf plaatselijk uitgebreid met een klein kijkvenster (maximum 6m breed). Vooraf werd beslist om, op basis van de resultaten die tijdens de eerste fase werden behaald, de aansluitende strook van het terrein sowieso vlakdekkend op te graven. Bijgevolg werd een strook van 15 à 20m aansluitend op het reeds opgegraven terrein niet geprospecteerd.

Er werd gepoogd de sleuven in de lengte van het terrein en parallel aan elkaar te leggen. Dit bleek echter niet altijd mogelijk, onder andere door de moeilijke toegankelijkheid van het terrein (door de dump). Ook de aanwezigheid van een bosje en de nutsleidingen van 2 nabijgelegen zoutsilo's van de strooidiensten maakten dit niet altijd makkelijk.

Vlak na het afgraven werden de verkleuringen afgelijnd en ingetekend op 1/100. De verschillende sporen werden genummerd en op het plan beschreven. Tijdens de verschillende stappen in het onderzoek werden eveneens digitale foto-opnames genomen. De sleufwanden en het raster uitgezet door de archeologen werd ingemeten door de landmeter. De grondplannen werden gedigitaliseerd met behulp van Adobe Illustrator.

Figuur 3: Overzicht van de sleuven en het opgravingsvlak van fase 1 met alle sporen

Dit onderzoek is binnen het groter The Loop project gekend als zone 4, aansluitend op het onderzoek van zones 1 t.e.m. 5 in de omgeving van Flanders Expo. Het nummeringsysteem van de sporen verwijst eveneens naar het recente onderzoek rond Flanders Expo, waarbij het eerste getal verwijst naar de zone (in dit geval 4 van zone 4) en waarbij het duizendtal naar een proefsleuvenonderzoek verwijst. De sleuven en sporen werden genummerd aansluitend op de eerste fase van het proefsleuvenonderzoek op zone 4 (vanaf sleuf 10 en spoornummer 4100).

7. Resultaten

De resultaten van deze prospectie zullen hier in de mate van het mogelijke gekoppeld worden aan die van de opgraving. In de meeste sleuven (10 t.e.m. 12 en 15 t.e.m. 17), en dan vooral in de noordwestelijke hoek van het terrein en de noordelijke zijde, werden weinig of geen sporen aangetroffen. De sporen lijken zich vooral te situeren ter hoogte van de reeds opgegraven zone.

In proefsleuven 13 en 14 werd een NNW-ZZO georiënteerde gracht aangesneden (4114 en 4118). Ook werd in de beide sleuven in de directe nabijheid van deze gracht 4 sporen (paal- of kuilsporen) aangetroffen (4115, 4116, 4119 en 4120). In sleuf 13, aan het oostelijke uiteinde, loopt gracht 4117 met een gelijke NNW-ZZO oriëntatie.

In sleuf 13, die zich parallel aan de reeds opgegraven zone bevindt, werd in het zuidwestelijke uiteinde enkele grachten aangetroffen. Opvallend is een gracht die een hoek maakt (4105 en 4106). De hoek zelf is naar het westen georiënteerd, de zijden NNW-ZZO en NO-ZW. Hierin lijken nog 2 andere grachten met NNW-ZZO oriëntatie uit te lopen (4107 en 4108). 2 grachten ten noorden (4112) en ten westen (4104) hiervan, die parallel aan de hoek lopen, vormen misschien buiten het vlak een tweede hoek. Al deze grachten hebben een grijsblauwe vulling. In de nabijheid ervan werden ook nog enkele mogelijke paalsporen aangetroffen (4102, 4103, 4109 en 4110).

Mogelijk werden een aantal van deze grachten, meer bepaald deze die de hoek maken, ook herkend in het opgravingsvlak van fase 1. In de noordwestelijke hoek van het terrein werden namelijk de fragmenten van 3 grachten aangetroffen (40077, 40080 en 40083). Deze hadden een NNW-ZZO oriëntatie en liepen parallel aan elkaar. Ze waren maximum 10cm diep bewaard met een grijsblauwe vulling. In geen enkele ervan werd aardewerk gevonden. Door hun exacte gelijke oriëntatie lijkt het zeer waarschijnlijk dat het effectief dezelfde grachten betreft. Ook gracht 4117 lijkt al te zijn aangesneden in de opgraving, meer bepaald als 40017.

Rondom deze grachten lagen ook nog enkele paalsporen die, behalve een hoop losse paalsporen, mogelijk samen een structuur (G) vormen. Dit deel van het terrein was echter vrij verstoord. Hoewel er door gebrek aan aardewerk in deze zone nergens geen precieze datering bekomen kon worden, wordt er vermoed dat de sporen in deze zone in de metaaltijden, meer bepaald de ijzertijd, te plaatsen zijn. Dit door de oriëntatie van de grachten en het mogelijke gebouw die overeenkomen met enkele grachten en gebouwplattegronden die wel gedateerd konden worden. Ook is de vulling van deze sporen en hun aflijning gelijkaardig aan die van de ijzertijdsporen.

Tijdens de opgraving op zone 4 fase 1 werden de restanten van 1 of meerdere ijzertijderven aangetroffen, met een duidelijke ruimtelijke ordening met grachten, enkele hoofdgebouwen, meerdere bijgebouwen, en kuilen. De grachten en andere sporen die nu tijdens het proefsleuvenonderzoek werden aangetroffen kunnen waarschijnlijk aan dezelfde bewoning gekoppeld worden, en bakenen wellicht deze bewoning af naar het NW toe.

Figuur 4: Detailplan van sleuf 13 en het opgravingsvlak van fase 1

Figuur 5: Veldopname van sleuf 13

Figuur 6: Veldopname van sleuf 13 met sporen 4110, 4111 en 4112

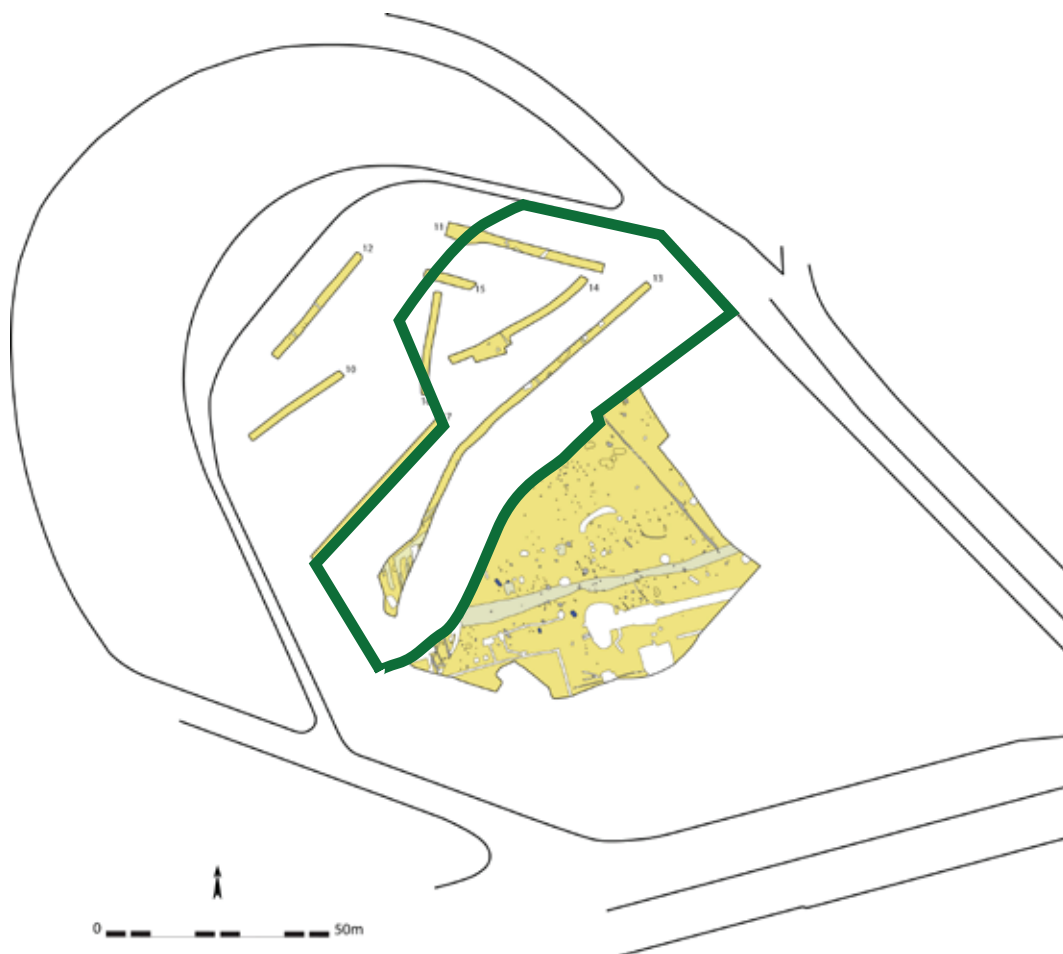
Figuur 7: Veldopname van sleuf 14 met sporen 4118 en 4119

8. Conclusies en aanbevelingen

In het noorden en noordwesten van het terrein werden geen sporen aangetroffen. In de zone aansluitend op het reeds opgegraven terrein werden wel meerdere sporen, vooral grachten, aangetroffen die kunnen gelinkt worden aan de voorheen opgegraven restanten van ijzertijdbewoning. Het lijkt dan ook zeer interessant om deze aansluitende zone vlakdekkend op te graven, om op deze manier het nederzettingssysteem uit de ijzertijd in zijn volledigheid te kunnen onderzoeken.

Figuur 8: De aanbevolen zone om vlakdekkend te onderzoeken in het groen omlijnd

9. Bibliografie

BARTHOLOMIEUX B., DE SMAELE B., HOORNE J. & VERBRUGGE A., 2007 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-westrem -- Flanders Expo Zone 3/ IKEA: Archeologisch vooronderzoek van 3 tot 21 december 2007 (Stad Gent, Provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 25p.

BOURGEOIS J. & BAUTERS L., 1992. De nederzetting uit de metaaltijden van Sint-Denijs-Westrem. Resultaten van de noodopgraving 1984 en 1986. *Archeologisch jaarboek Gent 1992*: 135-155.

HOORNE J., BARTHOLOMIEUX B., DE MULDER G., DE CLERCQ W., RYSSAERT C., BERKERS M., DE DONCKER G., ISEBYT N. & KLINKENBORG S., 2008a. Voorlopige resultaten van het preventief archeologisch onderzoek te Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo (Stad Gent, Provincie Oost-Vlaanderen): drie Gallo-Romeinse erven. *Romeinendag. Brussel 19-04-2008*: 67-72.

HOORNE J., DE MULDER G., RYSSAERT C., BARTHOLOMIEUX B., BERKERS M., DE DONCKER G., ISEBYT N. & KLINKENBORG S., 2008b (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 1 & 2: Archeologisch vooronderzoek en wegkofferbegeleiding van 12 tot 23 juni en van 27 augustus tot 28 september 2007 (Stad Gent, Provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 31p.

HOORNE J., DE MULDER G., RYSSAERT C., BARTHOLOMIEUX B., BERKERS M., DE DONCKER G., ISEBYT N., KLINKENBORG S. & BOURGEOIS J. 2008c. Een voorlopige stand van zaken van het archeologisch noodonderzoek te Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo (Oost-Vlaanderen, België), fase 2007: nederzettingssporen uit de vroege en de late ijzertijd. *Lunula. Archaeologica Protohistorica XVI*: 71-75.

HOORNE J., SCHYNKEL E., DE SMAELE B. & BARTHOLOMIEUX B., 2008d (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 3 / IKEA : Archeologisch onderzoek van 2 januari tot 15 februari 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 54p.

HOORNE J., SCHYNKEL E., DE SMAELE B. & BARTHOLOMIEUX B. & VERBRUGGE A., 2008e. preventief archeologisch onderzoek te Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 3 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen): periferie van het grafveld, offsite-fenomenen en vernietigd erf. *Romeinendag. Brussel 19-04-2008*: 63-66.

HOORNE J., BARTHOLOMIEUX B., CLEMENT C., DE DONCKER G., MESSIAEN L. & VERBRUGGE A., 2008f (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 2 & 3: Archeologische wegkofferbegeleiding van 13 mei tot 7 juli 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 110p.

MESSIAEN L. & BARTHOLOMIEUX B., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem - Flanders Expo Zone 5: Archeologische wegkoffer-en rioleringsbegeleidingen opgraving bufferbekken van 4 augustus tot 2 september 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 19p.

MESSIAEN L., BARTHOLOMIEUX B., BONQUET T. & KEPPENS K., 2008b (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4 - Fase 1: Archeologische opgraving van 17 september tot 16 oktober 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 34p.

MESSIAEN L. & DE DONCKER G., 2008a (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4, Fase 1: Archeologisch vooronderzoek van 7 tot 9 juli 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 15p.

VERMEULEN F., 1992. De Gallo-Romeinse nederzetting te Sint-Denijs-Westrem (gem. Gent, Prov. Oost-Vlaanderen). *Archeologisch Jaarboek Gent 1992*: 187-303.